

Н. А. Савицька, канд. екон. наук, доц.,
Харківський національний
університет імені В.Н. Каразіна

ЦІННІСНО-РАЦІОНАЛЬНИЙ САМОРОЗВИТОК ЛЮДИНИ В УМОВАХ СТАНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ ЗНАНЬ

АНОТАЦІЯ. У статті наведено характеристики економіки знань, місце людини в її становленні. Показано необхідність актуалізації ціннісно-раціонального саморозвитку людини, креативної свідомості, адекватних сучасному типу господарського розвитку.

КЛЮЧОВІ СЛОВА. Економіка знань, людина як суб'єкт господарства, ціннісно-раціональний саморозвиток людини.

АННОТАЦИЯ. В статье приведена характеристика экономики знаний, место человека в ее становлении. Показана необходимость актуализации ценностно-рационального саморазвития человека, креативного сознания, адекватных современному этапу хозяйственного развития.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА. Экономика знаний, человек как субъект хозяйства, ценностно-рациональное саморазвитие человека.

ANNOTATION. In the article description of economy of knowledge, place of man, is resulted in its becoming. The necessity of actualization of valued-rational self-development of man is shown, creative consciousness, adequate to the modern stage of economic development.

KEY WORDS. economy of knowledge, man as subject of economy, valued-rational self-development of man.

Вступ. Всезростаюче значення в господарському розвитку людської складової, що виступає відмітним і системоутворюючим чинником становлення економіки знань, обумовлює необхідність аналізу господарського розвитку через призму еволюції людини як суб'єкта господарства. Економічна наука накопичила значний масив публікацій, у яких обґрунтовується місце і роль людини в системі господарювання, що в значній мірі визначає рівень гуманістичного, економічного, соціального розвитку суспільства.

У переосмисленні значення в суспільному розвитку людської складової визначну роль мали дослідження В. Автономова, В. Базилевича, Г. Беккера, Д. Белла, С. Булгакова, А. Гальчинського, В. Гейця, Г. Задорожного, В. Ільїна, В. Іноземцева, П. Козловські, Ю. Осипова, А. Печчеї, А. Суббето, О. Тоффлера, С. Тю-

тюрнікової, Л. Федулової, А. Чухна, Т. Шардена, А. Шастітко, Т. Шульца та інших філософів, економістів, суспільствознавців. Стрімкі темпи та нелінійний характер суспільних змін, що відбуваються, й кризових у тому числі, багато в чому пов'язані із неможливістю сучасної економічної теорії дати відповіді на нагальні питання реального господарського життя.

Постановка завдання. В умовах становлення економіки знань зростає роль людського чинника господарського розвитку, що вимагає теоретичного обґрунтування його основ. Метою дослідження є обґрунтування на принципах культур-центриської парадигми когнітивізму ціннісно-раціонального саморозвитку людини, її креативної свідомості як підґрунтя формування економіки знань.

Результати. Наразі на фоні поширення та всепроникнення процесів глобалізації та інформатизації відбувається становлення економіки знань, відмітні риси якої можуть бути зведені до наступного. Основним чинником створення життєвих благ виступають людські знання та інформація; відбувається перетворення науки на реальну продуктивну силу [1, с. 148—154]; матеріалізована в живій та неживій природі інформація, а також ідеальна інформація у формі людських знань та безпосередньо людська свідомість [2, с. 30] стають найважливішим предметом діяльності; виробничий процес набуває інноваційного характеру, його техніко-технологічним базисом виступають автоматизовані системи, наукоємні та інформаційноємні технології; домінантою суспільного розвитку визнається людський потенціал, тоді як матеріально-речовий — лише його умовою; феномен власності на матеріальні засоби виробництва втрачає свою критеріальну фундаментальність та заміщується інтелектуальною власністю; домінуючим видом капіталу, на основі якого забезпечується не тільки духовне, а й матеріальне багатство, стає нематеріальний або «позаекономічний» капітал [3, с. 41], сконцентрований у знаннях, культурі, соціальних зв'язках, здібностях, здоров'ї людини; в організаційному дизайні економічних структур переважають мережні структури.

Таким чином, у центрі формування суспільства знань знаходиться креатосфера [4, с. 62], в якій забезпечується розвиток людини як ядра когнітивізації господарської діяльності, тобто зростає роль не лише знань, науки, інтелектуальної власності, а й культури, індивідуальної та суспільної свідомості. Сутність інтелектуалізації економіки, полягає не лише у перетворенні науки на продуктивну силу, а й у соціогуманізації господарської діяльнос-

ті, тобто у свідомому і цілеспрямованому забезпеченні такої її якості, коли людський розвиток набуває дійсно визначального впливу на суспільне виробництво, в якому відбувається творча матеріалізація високого рівня загальної й економічної культури людини цілісної, що дозволяє забезпечити весь спектр потреб (біо-, соціо-, духовної субстанції).

Зміна змісту праці із репродуктивної, характерної для індустріальної, ресурсозалежної економіки, на інтелектуальну творчу працю, що домінує у знаннєвій економіці, — основна тенденція нових соціальних відносин, які безпосередньо визначають роль і місце людини у новій економіці. Так, у доіндустріальному суспільстві людина — це тяглова сила, знаряддя праці; в індустріальному — суб'єктивний фактор виробництва; у знаннєвому суспільстві, що формується, — рушійна сила, кінцева мета розвитку суспільства. Виробництво знань, що генерується креатосферою, підпорядковане розвитку людини, оскільки самі по собі знання не можуть самовідтворюватись. Знання у такій економіці виконують системоутворюючі функції. Так, Л. Федулова наголошує на тому, що знання сприяють становленню та розвитку особистості, становленню світу та визначенню мети становлення [5, с. 36]. В. Макаров та Г. Клейнер окреслюють наступні функції знань: продукт виробництва, предмет кінцевого споживання, чинник виробництва, засіб тезаврації, засіб управління, предмет та засіб трансакцій, засіб організації суспільства [6, с. 32—34], проте, крім цього слід виокремити ще й функцію ціннісно-раціонального саморозвитку та самозбереження людини. Вона розкривається лише в економіці знань, де людина виступає основою всього ланцюга суспільного виробництва, будучи одночасно суб'єктом, об'єктом, генератором сучасних засобів виробництва та його результатом. Продукуючи знання, людина відбувається не лише як суб'єкт суто економічної діяльності, а й як креатор власного життя, будівник свого майбутнього.

Людина виступає рушійною силою суспільного розвитку за рахунок накопичення і використання продуктивних сил і знань, проте така діяльність завжди спрямована всередину суб'єкта, передбачає зміну, перетворення внутрішнього світу людини, подолання економізму та одновимірності. При цьому матеріальний прогрес, зрозуміло залишається необхідною умовою формування нового господарського порядку, проте його сутнісною умовою є зміна ціннісних орієнтирів людини, їх спрямованість на розвиток і вдосконалення її внутрішнього потенціалу. Особливістю розуміння сучасного феномену господарського розвитку є його бага-

то вимірність, так Г. Дубянська пропонує восьмикутник розвитку, до якого відносить такі складові: інтелектуально-людський, економічний, науково-технологічний, військовий, політичний, екологічний, інституціональний, соціальний [7, с. 106]. У розкритті категорії розвитку, ми стоїмо на позиціях, аргументованих Г. Задорожним у монографії [8], де він трактується як соціальна гілка універсальної еволюції на основі визнання людини та її цілеутверджувальної діяльності основним критерієм, що відділяє розвиток від інших форм універсальної еволюції.

Таким чином, господарський розвиток набуває яскраво вираженої соціальної форми, яка характеризується перетіканням економічного начала у вигляді умов виробництва, праці, структури потреб і благ у соціальне — спосіб життя, соціальну структуру потреб, екологічні, соціальнозначущі умови виробництва і праці. У ньому визначного значення набувають такі якості людини, як: свобода особистості, творча праця та дозвілля, довголіття та міцне здоров'я, високий рівень освіти і культури. Тож результатом господарювання є розвиток ціннісно-раціонального потенціалу людини, самовдосконалення її особистості, а проміжним — створення комфортних умов для такого розвитку, тобто високий рівень матеріального та духовного виробництва, гармонізація природної, техніко-економічної та культурно-інституціональної сфер життєдіяльності суспільства. Пріоритетом відтворювального процесу стає розвиток інтелектуальних здібностей, та забезпечення комфортних умов такого розвитку; актуалізація професійної диференціації, яка замінює класову диференціацію — атрибут соціальної філософії індустріалізму, на нову соціальну суперечність, що полягає у конфлікті між некомпетентністю і професіоналізмом, між неосвіченістю та освіченістю. При цьому соціальний аспект господарювання полягає у біоолюдненні, соціоолюдненні та духовному олюдненні господарської діяльності [9, с. 218], у становленні та розвитку таких людських взаємодій, які розвивають обмін-спілкування, співпрацю і співтворчість при вирішенні господарських завдань. Подолання спустошеності людської свідомості можливе лише за допомогою формування такої суспільно значущої властивості нашої свідомості, як креативність. Креативність як потенція закладається в людині через розвиток її духовності, пов'язаної з устремлінням людського духу до ідеалів, до граничних підстав власного буття, що отримує своє вираження в натхненному інтелекті. Створення натхненного інтелекту найголовніше надзавдання виживання людства, реалізувавши яке відбудеться перетворення людини економічної в

людину креативну, станеться розкріпачення людини, що дозволить їй вирватися зі світу речового багатства. Цьому має сприяти сучасне господарство, яке перетворюється для людини із джерела виробництва засобів існування (речових або грошових) у сферу її самореалізації [10, с. 200].

Висновки. Головний зміст формування економіки знань полягає, по-перше, у проникненні результатів науково-технічного прогресу (включаючи інформаційну революцію) у всі пори людської життєдіяльності і перетворення науки в головну продуктивну силу; по-друге, в закріпленні нових соціально-економічних основ господарського розвитку, домінуванні в ньому соціосфери, креатосфери по відношенню до техніко-економічної сфери суспільного виробництва, яка становить матеріальний базис такого «перезавантаження» і, по-третє, у випереджальному розвитку інтелектуальних здібностей, виробничих та духовних сил людини, що висуває її у центр суспільного відтворення.

Ціннісно-раціональний саморозвиток людини як функція та умова функціонування економіки знань передбачає зміну, перетворення внутрішнього світу людини, подолання економізму та одновимірності людського розвитку через пробудження креативності свідомості, формування натхненного інтелекту.

Враховуючи, вище зазначене, подальшим напрямком досліджень поведінки людини в економіці знань має бути обґрунтування шляхів формування основ ціннісно-раціонального саморозвитку людини.

Література

1. Григорян Г.М. Историческая тенденция капитализма (политэкономический аспект) : монография / Г. М. Григорян. — Х. : ВД «ІН-ЖЕК», 2008. — 240 с.
2. Задорожная О.Г. Человек в экономике знаний. — Полтава: Скайтек, 2008. — 65 с.
3. Федотова Н. Н. Внеэкономический капитал и его значение для экономики и общества / Н. Н. Федотова, Л. Н. Федотов // Философские науки. — 2009. — № 2. — С. 39—56.
4. Экономика знаний и инноваций: перспективы России / Под ред. А. В. Бузгалина. — М.: Экономический ф-т МГУ, ТЕИС, 2007. — 364 с.
5. Федулова Л. І. Концептуальні засади економіки знань / Л. І. Федулова // Економічна теорія. — 2009. — № 1. — С. 35—59.
6. Макаров В. Микроэкономика знаний / В. Макаров, Г. Клейнер — М. : ЗАО «Издательство «Экономика», 2007. — 204 с.
7. Дубянская Г. Ю. Императивы развития в первой половине XXI века (экономика, основанная на знаниях и инновациях): концептуально-

теоретические основы / Г. Ю. Дубянская. — М. : МАКС Пресс, 2009. — 296 с.

8. *Задорожний Г.В.* Економікс или социальная экономия? (размышление политэконома о постнеклассической экономической науке). — Полтава: Скайтек, 2009. — 100 с.

9. *Задорожная О. Г.* Влияние духовно-творческой деятельности на современное национальное хозяйственное развитие / О. Г. Задорожная // Социальная экономика. — 2010. — № 2. — С. 217—220.

10. *Савицкая Н. Л.* Актуализация творческого сознания человека в новых условиях хозяйственного развития / Н. Л. Савицкая // Социальная экономика. — 2010. — № 2. — С. 197—202.

Стаття надійшла до редакції 21.05.2010 р.

УДК 005.952 : 005.53

В. А. Савченко, д-р екон. наук, професор кафедри управління персоналом та економіки праці, ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

ПРО СПІВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ «КОМПЕТЕНТНІСТЬ», «КОМПЕТЕНЦІЯ» ТА «ПРОФЕСІЙНА ПРИДАТНІСТЬ»

АНОТАЦІЯ. Розглядаються й аналізуються поняття «компетентність», «компетенція» та «професійна придатність» працівників організації.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: знання, компетентність, компетенція, організація, персонал, професійна придатність.

АННОТАЦИЯ. Рассматриваются и анализируются понятия «компетентность», «компетенция» и «профессиональная пригодность» работников организации.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: знания, компетентность, компетенция, организация, персонал, профессиональная пригодность.

ANNOTATION. Examined and analysed concepts «competence», «jurisdiction» and «vocational fitness» of workers of organization.

KEYWORDS: knowledges, competence, jurisdiction, organization, personnel, vocational fitness.

Постановка проблеми. Становлення економіки знань, інформатизація виробництва та посилення його інноваційності підви-